

MERITA ISARAJ

**VËSHTRIM GJENERATIV I FJALIVE NXITËSE
NË ANGLISHTE E NË SHQIPE**

Studimi i gjuhëve dhe gjuhësia si shkenca mbi gjuhën përjetuan një revolucion të vërtetë në konceptin dhe mendimin gjuhësor të shekullit të XX-të. Gjysma e dytë e shekullit XX shënoi një kthesë të madhe në drejtimet gjuhësore, duke u orientuar në teorinë dhe konceptet gjenerativiste. Një nga përfaqësuesit më të mëdhenj të gjenerativizmit si rrymë gjuhësore është Noam Chomsky, i quajtur si babai i gjuhësisë moderne me botimin tij “*Strukturat sintaksore*” (*Syntactic Structures*) në 1957. Gjenerimi i fjalive, përligjja e rregullave që e bëjnë fjalinë të kuptueshme, rregullat transformuese dhe gramatika universale janë disa nga konceptet bazë të gramatikës gjenerative-transformuese.

Veçoritë sintaksore të fjalive nxitëse në gjuhën angleze u studiuuan dhe u analizuan në mënyrë shteruese në fazat e para të literaturës së rrymës gjenerativiste (Thorne 1966, Downing 1969, Chomsky 1975 etj.). Pas një periudhe të gjatë “qetësie” në lidhje me studimin e fjalive nxitëse, Beukema dhe Coopmans (1989) propozuan analizën e parë të plotë brenda traditës së teorisë së drejtimit dhe lidhjes (*Government- Binding theory*). Ky studim e përfshiu edhe fjalinë nxitëse në objektin e studimeve sintaksore dhe zgjoi interesin e studiuesve të tjerë për fjalitë nxitëse¹. Teoria gjenerative u ka kushtuar një vëmendje të veçantë edhe fjalive nxitëse për shkak të larmisë së madhe të modalitetit që ato shprehin. Gramatika tradicionale (te përkufizimet dhe qasjet e studiuesve të përmendura më lart) ka hasur vështirësi në paraqitjen skematike të tyre, sepse këto tipa fjalish konsideroheshin si fjali që nuk kanë tipare të veçanta për t’u analizuar, për shkak të strukturës së thjeshtë të ndërtimit të tyre.

Të emërtuara më herët në gjuhën shqipe si fjali *urdhërore*, fjalitë nxitëse janë analizuar dhe shpjeguar nëpërmjet kategorive gramatikore,

---

¹ E. Potsdam, *Analysing word order in the English imperative*, in Wim van der Wurff (ed.). *Imperative Clauses in Generative Grammar*. Amsterdam: John Benjamins, f. 251.

mënyrës urdhërore apo dy vetave të foljes, gjë që ka sjellë një trajtim jo të plotë dhe të thelluar të tipologjisë së fjalive nxitëse në përgjithësi në të gjitha gjuhët e familjes indoevropiane. Duke u mbështetur në studimet e deritanishme, mund të arrijmë në përfundimin se gramatika tradicionale ka bërë në një analizë të fjalive nxitëse me prirjen drejt karakteristikave të anës formale dhe gramatikore. Ky trajtim i fjalive nxitëse nga studimet dhe vështrimet tradicionale që paraprinë pikëpamjet gjenerativiste, ishte një shtysë për të thelluar më tej analizën e fjalive nxitëse në të gjithë komponentët karakterizues të strukturës së thellë dhe transformimeve që rrjedhin prej tyre.

Nga pikëpamja gjenerativiste, fjalitë nxitëse nuk shfaqen si fjali me një strukturë të thjeshtë, por rregullat transformuese që i gjenerojnë ato, janë po aq komplekse dhe të ngjashme me rregullat e transformimit të tipave të tjerë të fjalive, të cilat janë trajtuar më herët dhe më gjatë nga studiuesit. Disa nga tiparet sintaksore dalluese që mund të kundrohen gjatë analizës së fjalive në gjuhën angleze dhe që i kanë udhëhequr gjuhëtarët gjenerativistë në studimet e tyre janë:

Së pari, kryefjala *boshe* ose *zero* në strukturën e fjalive nxitëse.

(S) _____ *Join* _____ *the English club!*

- I. (Kryefjala zero) *bashkohu-urdhër, VII nj-sh klubi i anglishtes*
(Merr\-ni pjesë _____ në klubin e anglishtes)

Studimet mbi statusin sintaksor të kryefjalës në fjalitë nxitëse në gjuhën angleze kanë qenë të shumta. Veçantia dalluese të fjalitë nxitëse në gjuhën angleze është **mungesa** e kryefjalës. Kryefjala e pashprehur nga ana formale, sipas semantikës së fjalisë, është gjithmonë një kryefjalë e nënkuptuar *you* (ti). Pra, kumtimi i fjalisë i drejtohet një personi të vetës së dytë. Në punimet tradicionale është theksuar fakti se urdhërorja gjithmonë ka një kryefjalë të vetës së dytë, për faktin se “*Përderisa urdhërorja përdoret për t’u adresuar dikujt, atëherë kryefjala e një fjalie nxitëse duhet të jetë gjithmonë në vetën e dytë*”(Sweet, 1960)². Portner në studimin e fundit (2013)³ dhe në studimet e hershme të tij (2004, 2007) mbi kryefjalën në fjalitë nxitëse, thekson se ajo ka dy tipare tipologjike të rëndësishme: *kryefjala i referohet një të adresuari dhe ajo mund të mos shprehet*. Këto

² Cituar nga B. Jensen, *Syntax and semantics of imperative subjects*, Proceedings of 19-th Scandinavian Conference of Linguistics, vol., 31.1, 2003, f. 150.

³ P. Portner, *Imperatives*, Handbook of Semantics, Cambridge University Press, 2013.

përcaktime theksojnë praninë e një kryefjale te fjalitë nxitëse që herë është e shprehur e herë jo.

Në vështrimin e saj mbi interpretimin e kryefjalës në fjalitë nxitëse Jensen-i propozon një përjasje të karakteristikave të kryefjalës në fjalitë nxitëse me gjegjësen në fjalitë dëftore. Sipas saj fjalitë nxitëse dhe dëftore dallojnë nga mënyra e interpretimit të kryefjalës. Nëse do ta analizonim kryefjalën në aspektin semantik do të dallojmë dy anë: një lidhje mes kryefjalës së secilës fjali, në të cilat ato mbartin një rol tematik. Ndryshe nga kryefjala e dëftore, e cila mund të ketë disa role tematike, te fjalitë nxitëse kryefjala ka vetëm rolin e vepruesit (agentive theta-role). Te fjalitë nxitëse kryefjala luan rolin e vepruesit dhe vepruesit të nënkuptuar (*intended agent*). Dallimi mes kryefjalës së fjalive dëftore dhe nxitëse vërehen në anën e dytë të vlerës semantike: te dëftoret është kryefjala e kallëzuesit dhe te nxitëset është dëgjuesi⁴.

Sipas vështrimit gjenerativist, në strukturën e thellë te fjalitë nxitëse gjendet një kryefjalë e shprehur *you* (*ti, ju*), e cila *fshihet* në strukturën sipërfaqësore dhe lë pas gjurmën përkatëse *t*. Në strukturën e thellë rendi i përbërësve të fjalisë përmban jo vetëm një kryefjalë *you*, por edhe foljen modale ndihmëse *will*, të cilat ndryshohen ose lëvizin në nivelin e strukturës sipërfaqësore. Zhvendosja ose fshirja e kryefjalës *you* në strukturën sipërfaqësore, lë një gjurmë *t*⁵.

Në gjuhën shqipe kryefjala në fjalitë nxitëse mund të mungojë, por është lehtësisht e dallueshme veta të cilës i referohemi, pra, nëse kemi të bëjmë me një të adresuar të vetës së dytë njëjës apo të vetës së dytë shumës. Mbaresat foljore shënojnë përkatësisht vetën e dytë njëjës dhe shumës. Në vetën e dytë shumës të gjitha foljet dalin me të njëjtën formë, si në vetën e dytë shumës së kohës së tashme të mënyrës dëftore ose lidhore (punoni- *Punoni!*), kurse për sa i takon numrit njëjës të urdhërores vetëm një pjesë e vogël foljesh dalin me të njëjtën formë si në vetën e dytë njëjës të kohës së tashme të mënyrës dëftore (hap-hap). Foljet e tjera dalin me forma të ndryshme nga format përgjegjëse të kohës së tashme të dëftores (ti, punon-*puno*, luan-*luaj* etj.)⁶. Foljet e mënyrës lidhore që luajnë

---

⁴ B. Jensen, *Syntax and semantics of imperative subjects*, Proceedings of 19-th Scandinavian Conference of Linguistics, vol., 31.1, 2003, f. 150-164.

⁵ “Kategoria e zbrazët që unë e quaj “gjurmë” [...], është një element real i rishkrimit mendor, edhe pse nuk ka kurrfarë përmbajtje fonetike”, Chomsky, 1981a:139.

⁶ *Gramatika e gjuhës shqipe*, vëllimi I (*Morfologjia*), Tiranë, 2002, f. 297-298.

funksionin e kallëzuesit në fjalitë nxitëse dalin me të njëjtat mbaresa vetore (Të punosh-Të punosh/punoni!).

Së dyti, rendi i përmbysur i kryefjalës në rastin e fjalive nxitëse-mohore (nxitëse-ndaluese): **2a.** *Don't you_(S) touch that!*

(Mos ti (K) prek atë!)

(Mos e prek atë! **Ti** mos e prek atë!)

Struktura e fjalisë 2., tregon se nuk kemi të njëjtën dukuri të rendit të përmbysur të kryefjalës në fjalinë gjegjëse në gjuhën shqipe. Kryefjala nuk vendoset midis pjesëzës mohuese *mos* dhe foljes *prek*, si në rastin e gjuhës angleze. Kryefjala zë pozicionin nistor në strukturën e fjalisë mohuese dhe nga ana pikëpamja e vlerës semantike merr nuanca më të forta të urdhrit, krahasuar me rastin kur kryefjala nuk shprehet në të njëjtën fjali nxitëse- mohore. Pra, kur kryefjala *ti* gjendet në fillim të fjalisë, folësi shpreh një urdhër më të prerë e kategorik. Në këtë rast folësi e veçon apo diferencon kryefjalën, *ti*, që nënkupton:

3. Ti nuk duhet ta prekësh dhe jo dikush tjetër.

Së treti, përdorimi i foljes *ndihmëse do* në fjalitë nxitëse-mohore dhe fjalitë *emfatike*⁷ edhe me foljen *be (jam)* apo me foljen *ndihmëse have (kam)*, si një karakteristikë dalluese e tipit të fjalive nxitëse. Në fjalitë dëftore dhe pyetëse në gjuhën angleze foljen *ndihmëse do* nuk e gjejmë të përdorur me foljet *to have (me pasë)* dhe *to be (me qenë*⁸): * They don't are tourists. *Don't they are tourists?

4. Do be sincere. (fjali nxitëse)

F.ndih + jam i sinqertë

Ji/të jesh i sinqertë).

5. Do have some tea. (fjali nxitëse)

F. ndih + pi pak çaj.

Pi pak çaj.

Nga shembujt më lart dallojmë se strukturat gjegjëse në shqip nuk ndërtohen me foljen *jam* ose *kam*, por në përkthimet e përshtatura ato shprehen me foljen leksikore në mënyrën urdhërore ose lidhore. Funkcioni përforcues i kumtimit të fjalisë në gjuhën shqipe nuk mund të përmbushet me anë të foljeve *ndihmëse* si te fjalitë nxitëse në gjuhën angleze. Rendi i fjalëve, pjesëzat modale, mjetet prozodike si: *intonacioni, theksi* etj.,

⁷ Fjalitë *emfatike* janë ato fjali ku *folja ndihmëse do* paraprin foljen-kallëzues në fjalinë nxitëse duke e theksuar dhe përforcuar kumtimin përkatës të fjalisë: *Do believe me! – Më beso!*

⁸ Cituar nga W. Van der Wurff, *Imperative clauses in generative grammar*, Benjamins publishing 2007.

shërbejnë në gjuhën shqipe për të theksuar kumtimin e fjalisë. Ndryshimi i rendit të fjalive mund të sjellë ndryshime të karakterit stilistik, duke tërhequr vëmendjen mbi këtë apo atë fjali, po nuk ndikon në marrëdhëniet sintaksore⁹.

Së katërti, kundrinor *zero* në një pjesë të madhe të fjalive nxitëse edhe pse ai mund të ketë një referent të përcaktuar dhe të nënkuptuar prej dyshes *folës - i adresuar* në situatën ku zhvillohet ligjërimi:

6 *Leave!* (the meeting etj),

Lëre! (takimin).

Strukturën e fjalive pa një kundrinor të shprehur nuk e hasim në të gjitha fjalitë nxitëse në gjuhën angleze, por mungesa e kundrinorit është një veçori dalluese e tyre. Pra, fjalitë nxitëse mund të kenë një strukturë të thjeshtë vetëm me një folje-kallëzues të shprehur dhe funksioni kumtues i tyre është i përmbushur. Fjalitë gjegjëse në gjuhën shqipe në disa raste mund të ndërtohen nga folja-kallëzues dhe shpeshherë merr kundrinor të shprehur ose me formën e tij të plotë me emër ose përemër apo trajtat e shkurtra. Edhe kur kundrinori mungon në fjali, trajtat e shkurtra kryejnë funksionin sintaksor të kundrinorit të drejtë ose të zhdrejtë, të vendosura para, pas, apo të ndërfutura në trupin e foljes si te fjalia nxitëse:

7. Lëre! - (*atë\takimin*).

Ngjitja e trajtave të shkurtra te kallëzuesi i fjalive nxitëse në gjuhën shqipe me një funksion të tillë sintaksor, është një tipar i gjuhëve aglutinative. Gjithashtu, në gjuhën shqipe dhe në gjuhët romane kundrinori i drejtë mund të rimerret në fjali. Këtë rast do ta shtjellojmë më tej gjatë analizës së pozicionit që ato marrin në strukturën e thellë dhe atë sipërfaqësore. Këto tipare përveçse përbëjnë veçoritë sintaksore dalluese të fjalive nxitëse në gjuhën angleze, janë shndërruar për një kohë të gjatë në objektin e studimit të gjuhëtarëve gjenerativistë. Këto veçori të fjalive nxitëse janë lehtësisht të dallueshme për çdo studiues që bën një analizë të thjeshtë të tyre.

Trajtimi sipërfaqësor i fjalive nxitëse për një kohë të gjatë shpjegohet edhe me kategoritë e kufizuara që ka folja-kallëzues në këto fjali. Kategoritë e kufizuara mund të gjenden në gjuhët analitike si gjuha angleze, por edhe te gjuhët me një eptim të pasur në të cilat folja-kallëzues humbet edhe disa kategori gramatikore si aspekti, veta, koha apo mënyra. Në gjuhët e poshtëshënura, si gjuhë me një eptim të pasur dhe

---

⁹ *Gramatika e gjuhës shqipe*, II, Sintaksa, Akademia e Shkencave, Tiranë 2002, f. 72.

tipologjikisht të emërtuara si gjuhë sintetike, folja shfaq kufizime të kategorisë gramatikore të vetës (*e cila shpreh lidhjen mes folësit dhe kryefjalës, së shprehur ose të nënkuptueshme të fjalisë*) dhe në mënyrën urdhërore ajo ka vetëm dy veta:

Latinisht: Veta e dytë njëjës – *lauda = lëvdo!* dhe veta e dytë shumës – *laudata = lëvdoni!*

Frëngjisht: **Parler:** *Je parle/ j'ai parle/ parlerai* por në urdhërore kemi: *parle/parlez*

Italisht: **Parlare:** *parlo, ho parlato, parlerai, avra parlato,* por kemi: *parla/parlate;*

Shqip: **Flas:** *flas, fola, kam folur, do të flas* dhe në urdhërore kemi dy vetat: *fol/flisni*

Edhe në gjuhën shqipe folja ka vetëm dy veta në mënyrën urdhërore, por në disa kontekste folja-kallëzues mund të shprehet me një folje në kohën e ardhme, apo të tashme të mënyrës dëftore.

Në analizën sintaksore të fjalive nxitëse vërehet qartë mungesa e kryefjalës *you* (ti ose ju), e cila në një nivel më abstrakt mund të hiqet nga fjalia pa e prishur strukturën sintaksore dhe vlerën kuptimore të saj. Tradicionalisht, *kryefjala është përkufizuar si një gjymtyrë "e nënkuptuar" ose "e munguar"*¹⁰. Kryefjala në fjalitë nxitëse shprehet formalisht me përemrin vector *you* (*ti*) dhe për të kuptuar praninë e një gjymtyrë të tillë në funksionin e kryefjalës, analizojmë përemrat vetvetorë në gjuhën angleze. Dimë që një përemër vetvetor të tipit: *myself, yourself* (*vetja*) në një fjali të caktuar i përket të njëjtit referent me kryefjalën e fjalisë. Pra, këta përemra përshtaten në numër, vetë apo dhe gjini (për vetën e tretë). Nuk e vërejmë këtë përshtatje në fjalitë nxitëse, në të cilët prania e përemrit vetvetor të vetës së dytë njëjës dhe shumës (*yourself, yourselves*), na japin një fjali të saktë nga ana gramatikore. *Përderisa kryefjala e nënkuptuar e një fjalie nxitëse të mirëfilltë është you (ti), do të përftojmë një fjali gramatikisht jo të saktë kur në përbërjen e saj ka përemra vetvetorë të vetave të tjera, dhe jo të vetës së dytë në funksionin e kundrinorit të fjalisë*¹¹. E dallojmë këtë ndryshim në fjalitë e mëposhtme:

8. They enjoyed *themselves* in the birthday party [*himself, myself]
Fjali dëftore

¹⁰ L. J. Brinton, *The structure of modern english*, John Benjamins publishings, 2000, f. 208.

¹¹ Greenbaum, R.Quirk, G. Leech, J. Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, Longman, f. 357.

Vështrim gjenerativ i fjalive nxitëse në anglishte e në shqipe

---

(Ata u kënaqën p. Vet. në festën e ditlindjes.)

9. Did she enjoy *herself* in the birthday party? [*ourselves, yourself]

Fjali pyetëse

(U kënaq ajo në festën e ditlindjes?) (e kënaqi veten e saj\vetveten)

10. Cover *yourself* with a blanket!

Fjali nxitëse

(Mbulohu (*mbuloje veten*) me një batanije!)

11. (You)/ Enjoy *yourself*! (Ti) kënaq *vetveten*

Fjali nxitëse

(* /You/ enjoy *himself*! (kënaqe *veten e tij*¹²)

Në fjalitë nxitëse 8 dhe 9 vetëm përemri vetvetor është i pranueshëm dhe, nëse do të vendosnim përemrin vetor të vetës së dytë *you* në vend të tij, do të kemi një fjalë nxitëse jogramatikore. Përemri vetor i vetës së dytë *you* në fjali gjendet vetëm në pozicionin e kryefjalës, prandaj dhe në gjuhën angleze janë emërtuar si përemra kryefjalorë si: *Enjoy you (*kënaqu ti/ Cover you* (*mbuloju ti*) etj. Gjegjëset në shqip janë të sakta si nga ana kuptimore dhe nga ana gramatikore, sepse rendi i lirë i gjymtyrëve në shqip lejon që përemri vetor *ti* edhe pse i vendosur pas foljes-kallëzues kryen funksionin e kryefjalës së fjalisë.

Të gjithë këta shembuj vërtetojnë hipotezat e ndryshme mbi pozicionin e kryefjalës *you* në strukturën e thellë të fjalive nxitëse. Për sa i takon fjalive gjegjëse të shqipes, përemrat vetvetorë janë vetëm dy dhe nuk kanë formë të tjera për të dalluar vetën e kryefjalës të cilës i referohen. *Përemri vetvetor përdoret me kuptimin e përemrave vetorë të çdo vete e të çdo numri. Si përemra vetvetorë në gjuhën shqipe shërbejnë fjalët vetja dhe vetvetja. Përemri vetvetor ka vlerë kuptimore përemërore dhe strukturë emërore¹³. Përemrat vetvetorë në gjuhën angleze kanë formë të veçanta për numrin njëjës e shumës, vetën dhe gjininë: *myself-ourselves; himself-herself* etj. Në dallim nga përemrat në gjuhën angleze, përemrat vetvetorë në shqip nuk kanë formë të veçanta për numrin shumës dhe në paradigmat e lakimit marrin trajtat e një emri të gjinisë femërore të trajtës së shquar në numrin njëjës.*

---

¹² Në gjuhën shqipe përemrat vetvetore lakohen si emrat e gjinisë femërore në trajtën e shquar, *Gramatika e gjuhës shqipe, vëllimi I (Morfologjia)*, Tiranë, 2002, f. 228-229.

¹³ *Po aty*, f. 228-229.

Lëvizjet sintaksore në strukturën e thellë dhe sipërfaqësore të fjalive nxitëse dhe diagramet e përfuara nga transformimet e ndodhura

Në spektrin e teorive gjenerative transformuese përsiatjet e studiuesve gjenerativistë u drejtuan drejt paraqitjes së rregullave transformuese që e shndërruan fjalinë nxitëse nga një strukturë e thellë në atë sipërfaqësore, duke theksuar faktin se fjalia nxitëse “*fshihte*” disa dukuri sintaksore që drejtoheshin nga këta rregulla. Mendimet dhe hipotezat e studiuesve të ndryshëm tregojnë për një strukturë të thellë të fjalive nxitëse të ndërtuar me përbërësit *you* dhe *will*, të cilat mund të asimilohen në strukturën e fjalisë pyetëse të pagjymtyrëzueshme (*tag question*)¹⁴ me *will* në fjalinë dëftore, e cila me një strukturë të tillë merr një vlerë kuptimore drejtuese apo urdhëruese. Në studimet e mëtejshme Chomsky dhe të tjerë gjenerativistë shpjeguan se ishin rregullat e transformimit që e vendosnin *will* në strukturën e fjalive dëftore dhe gjithashtu në strukturën e fjalive pyetëse të pagjymtyrëzyeshme (*tag questions*), të cilat ndjekin fjalitë nxitëse dhe vendosen në fund të tyre. Struktura e fjalive pyetëse të pagjymtyrëzyeshme të ndërtuar me *you* dhe *will*, vërteton hipotezat e gjuhëtarëve për praninë e kryefjalës *you* në strukturën e thellë, e cila në strukturën sipërfaqësore del në një pozicion që paraprin foljen ndihmëse *will*.

12. Throw the box, *will you*?

Fjali nxitëse

Hidhe kutinë, *apo jo*, (A e hedh pak kutinë *etj*)¹⁵?

13. You will not throw the box, *will you*?

Fjali dëftore

Ti nuk do ta flakësh kutinë, *apo jo*?

Vërejmë shndërrimet në fjalitë dëftore si :

14. You will accept my proposal you have promised to.

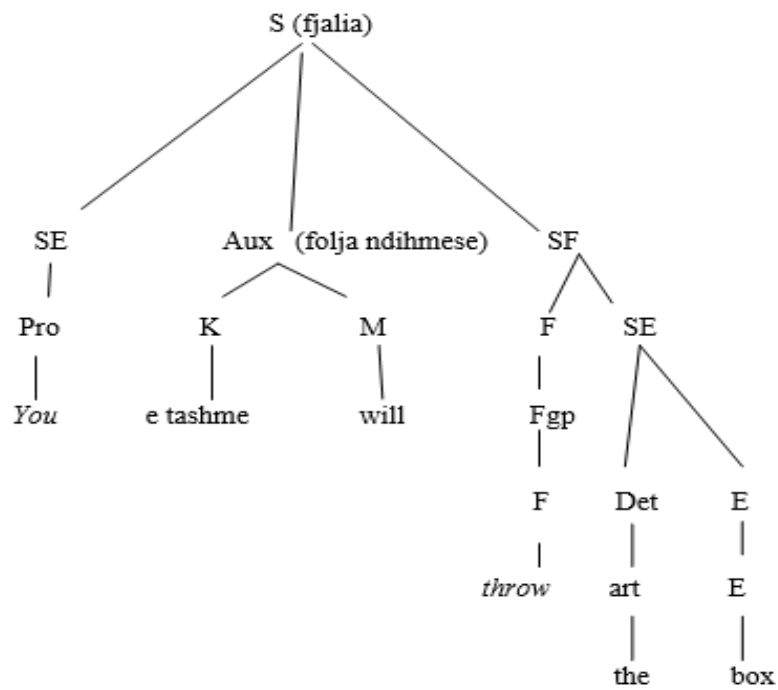
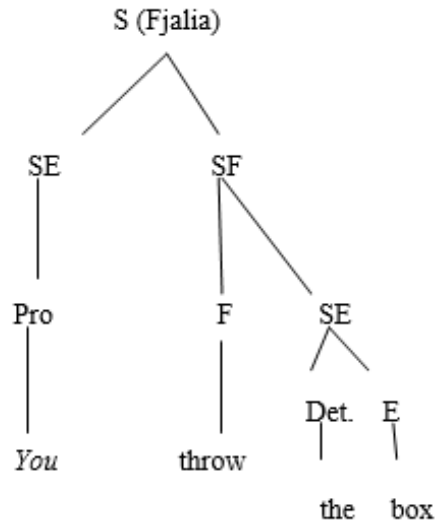
Fjali dëftore

¹⁴ Përdorimi i *tag questions*, janë karakteristikë e fjalive dëftore në gjuhën angleze. Ato gjenden edhe në strukturën e fjalive nxitëse dhe kryejnë funksionin përforcues, plotësues të kumtimit përkatës. Ne i kemi përshtatur në gjuhën shqipe me termin *fjali pyetëse të pagjymtyrëzueshme* dhe do t'i trajtojmë si një çështje më vete në krerët pasardhës.

¹⁵ Përkthimi gjegjës në gjuhën shqipe i *tag questions* në fjalitë nxitëse nuk është gjithmonë *apo jo*, por në kontekste të ndryshme mund të përkojë me pjesëza modale, që shprehin dyshim, konfirmim etj. Kjo ndodh sepse nuk kemi një strukturë identike gjegjëse të fjalitë nxitëse në gjuhën shqipe.

Vështrim gjenerativ i fjalive nxitëse në anglishte e në shqipe

Ti do ta pranosh propozimin tim që më ke premtuar.
 Throw the box, *will you?*

Nga ky shembull vërejmë këto shndërrime:

1. Në strukturën e thellë kryefjala *you*, koha e tashme dhe folja modale *will* nuk shfaqen në strukturën sipërfaqësore.¹⁶

2. Struktura sipërfaqësore nuk pranon një folje modale ose ndihmëse *be* dhe *have*, sepse fjalia do të ishte jo e saktë nga ana gramatikore: **15**. **Have drop the bag*, **May close the door* etj. Foljet modale nuk shfaqen në strukturën e thellë të fjalisë nxitëse, sepse pozicioni i tyre është zënë nga folja ndihmëse *will*. Dimë se folja në mënyrën urdhërore nuk e ka kategorinë gramatikore të kohës dhe foljet ndihmëse modale nuk përdoren në strukturën e foljes-kallëzues të fjalive dëftore¹⁷. Nuk ka dallime morfologjike kohore të fjalitë nxitëse dhe ato shfaqin ngjashmëri me infinitivin e foljes, por dallojnë nga fjalitë e dëftore në këtë aspekt¹⁸. Pra, mungesa e kategorisë së kohës {-Tense} shpjegon mungesën e foljeve ndihmëse *to have* dhe *to be*, të cilat tregojnë një veprim në kohën e shkuar ose me aspekt të vazhduar, ndërsa fjalia nxitëse shpreh një veprim që i përket një çasti kohor të së ardhmes, pas çastit të ligjërit.

Një tjetër dukuri gjuhësore që do të shpjegonte më qartë rregullat e transformimit në fjalitë nxitëse lidhet me ndryshimet që mund të sjellin këto transformime në kuptimin e fjalisë, pra veprimin e **ndërfaqësit semantik**. Një transformim i tillë, në lidhje me parimet gjenerativiste, nënkupton se shndërrimi në strukturat e thella nuk e prek semantikën e fjalisë dhe si rrjedhojë nuk sjell ndryshime në kuptimin e saj. Botimi i veprës së Chomsky-it "*Syntactic Structures*" tregoi më qartë ndikimin e rregullave transformuese në kuptimin e fjalive. Sipas Chomsky, "në mënyrë që një fjali të kuptohet, është e nevojshme të njihet fjalia bazë nga e cila ato kanë origjinën, strukturën e frazës për secilin nga këta komponentë të thjeshtë, ashtu si edhe historinë e transformimit të fjalisë së dhënë krahasuar me fjalinë bazë"^{19c}. Kjo lidhet me lëvizjet që kryejnë përemri *you* dhe folja ndihmëse *will* në strukturën e thellë. Lind pyetja: A ka një strukturë të thellë të njëjtë të fjalisë nxitëse dhe asaj dëftore? Vërejmë shembujt:

¹⁶ Në strukturën e *tags* në fjalitë nxitëse kemi *will* dhe *you*: *Help me, will you?*

¹⁷ Greenbaum, R. Quirk, G. Leech, J. Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, Longman, f. 827.

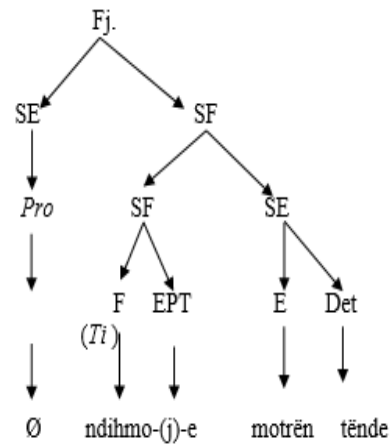
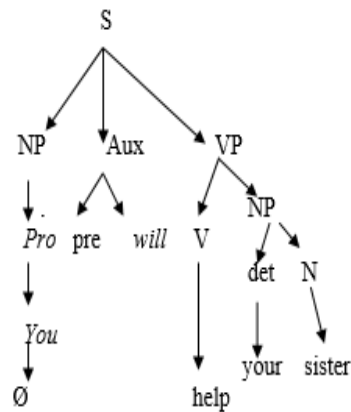
¹⁸ L. Rupp, *The syntax of imperatives in english and germanic*, Palgrave Macmillan, 2003, f. 12-13.

¹⁹ N. Chomsky, *Syntactic structures*, Mouton de Gruyter, 2002, f. 92.

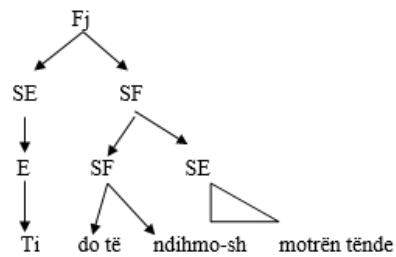
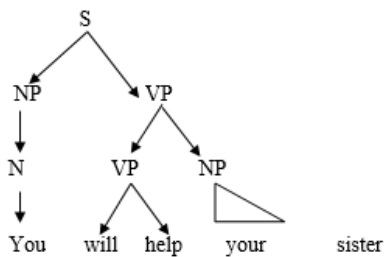
Vështrim gjenerativ i fjalive nxitëse në anglishte e në shqipe

16. *Help your sister!*
fjali nxitëse

(Ndhimjoje motrën tënde)

17. *You will help your sister.* (Ti do të ndihmosh motrën tënde)
fjali dëftore

Duke krahasuar transformimet e ndodhura te fjalitë 16 dhe 17 vërejmë këto dallime:

Te fjalia 16 kryefjala *you* në strukturën e thellë nuk shfaqet në strukturën sipërfaqësore gjegjëse, sepse në këtë rast vepron rregulli i transformimit i emërtuar si *fshirja e kryefjalës së fjalive nxitëse*

(*Imperative Subject Deletion*²⁰). Ndërsa, në fjalinë 54, kryefjala *you* shfaqet në strukturën sipërfaqësore

Te fjalia **16** folja ndihmëse (Aux) *will* nuk shfaqet në strukturën sipërfaqësore, por kjo gjë nuk ndodh në strukturën sipërfaqësore të fjalisë dëftore **17**.

Këto dallime tregojnë se transformimet kanë ndodhur në strukturën e thellë të fjalitë nxitëse, por jo te ato dëftore. Siç duket qartë, këta përbërës të strukturës së thellë (kryefjala *you* dhe folja ndihmëse *will*) janë të pranishëm në strukturën sipërfaqësore të fjalia dëftore. Mendimet e studiuesve kanë qenë të ndryshme në lidhje me natyrën e strukturës së thellë të fjalitë nxitëse, të cilat përmbajnë në përbërësit e tyre semantikë, tipare semantike të klasës së foljeve të emëtuara si folje performative (*performative verbs*): *insist (insistoj)*, *demand, request (kërkoj)*, etj. Prania e foljeve të tilla në interpretimin e semantikës së fjalive nxitëse në strukturën e thellë, prej nga përftojmë edhe strukturën sipërfaqësore të fjalive nxitëse me një semantikë të ngjashme me foljet performative, shpjegon mjaft qartë edhe lidhjen kuptimore mes fjalive të tilla. Pra, interpretimet e kuptimeve semantike të fjalive nxitëse mund të realizohen edhe në strukturën e tyre të thellë, ashtu siç ndodh edhe me fjalitë pyetëse, në të cilat jepet kuptimi i bërjes së një pyetjeje: *I ask you (Unë të pyes ty)* apo te dëftoret: *I tell you (Unë të tregoj ty)*. Çifti i fjalive që vijojnë janë një ilustrim i përshtatshëm për të treguar marrëdhënien mes fjalive me folje performative dhe fjalive nxitëse, apo dhe tipave të tjerë:

18a. *Demand* more opportunities → *I request you to demand more opportunities.*

b. *Kërko/ni* më shumë mundësi → *Unë të kërkoj ty të kërkosh më shumë mundësi*

Thelbi kuptimor i fjalisë ruhet edhe në strukturën sipërfaqësore të fjalisë nxitëse dhe shndërrimi që ndodh në strukturën e thellë nuk e prek semantikën e fjalisë, duke shënuar në këtë rast lidhjen kuptimore të fjalive nxitëse me fjalitë dëftore dhe performative.

Si rrjedhojë, analiza gjenerative transformacionore dëshmoi se *ajo ishte mjaft e dobishme dhe frytdhënëse për një përshkrim më të plotë të fjalive nxitëse, kuptimi i të cilave mund të shprehet edhe nga llojet e tjera*

²⁰ Sipas gramatikës transformacionore, në fjalitë nxitëse ndodh fshirja e kryefjalës në strukturën sipërfaqësore të shprehur me *you*, nëpërmejt një rregulle që fshin përemrin, A. Zwicky, *On the subject of bare imperatives in English*, Duncan-Rose & Vennemann, *Festschrift for Robert P. Stockwell*, 1988, f. 437.

të fjalive²¹. Megjithatë, nuk mund të jepet një shpjegim i plotë në lidhje me marrëdhënien e fjalive nxitëse në strukturën e thellë dhe fjalive performative. Studimet e tjera për strukturën e thellë të fjalive nxitëse treguan shfaqjen e *will* jo vetëm në fjalitë dëftore, por edhe në strukturën e fjalive pyetëse të pagjymtyrëzueshme (*tag-questions*) në fjalitë nxitëse. Në studimet gjenerative mbi fjalitë nxitëse sjellja e kryefjalës është një mjaft dukuri interesante që ka tërhequr vëmendjen e shumë studiuesve.

BIBLIOGRAFI

- Zwicky, A., *On the subject of bare imperatives in English*, Duncan-Rose & Vennemann, Festschrift for Robert P. Stockwell, 1988.
- Kreidler, Ch. W., *Introduction to English Semantics*, Routledge 2002.
- Austin, J. L., *How to do things with words*, William James lectures, Oxford University press, 1962.
- Rupp, L., *The syntax of imperatives in english and germanic*, Palgrave Macmillan, 2003.
- Mastop, R. J., “*Imperative mood in semantic theory*”, ILLC dissertations, Netherlands, 2005.
- Rrokaj, Sh., *Filozofi e gjuhës, prej antikitetit në kohën e sotme*, Arbëria, 2010.
- Lloshi, Xh., *Stilistika dhe Pragmatika*, Toena, 1999.

---

²¹ W. Van der Wurff, *Imperative clauses in generative grammar*, Benjamins publishing 2007, f. 1-85.

